

УДК: 004.738.5:339(4-672EU)

Biblid 1451-3188, 21 (2022)

Год XXI, бр. 79, стр. 95-108

Изворни научни рад

Рад примљен 8. 8. 2022. године

Рад одобрен 21. 8. 2022. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.79.6

ПРАВНИ ОКВИР ЗА ОДГОВОРНОСТ ПРУЖАЛАЦА УСЛУГА ПОСРЕДОВАЊА НА ИНТЕРНЕТУ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Јелена ЋЕРАНИЋ ПЕРИШИЋ¹

Апстракт: Убрзни развој дигиталне технологије и почетак масовног коришћења интернета крајем 20. и почетком 21. века допринели су да најразличитији садржаји путем интернета постану глобално доступни. Управо захваљујући интернету, класичан концепт заштите интелектуалних добара заснован на систему национално територијално ограничених права доведен је у питање. Будући да свака радња која се предузима на интернету аутоматски пробија националне границе, тј. има глобално дејство, остваривање и заштита права од стране титулара отежана је у погледу права интелектуалне својине. С обзиром на динамику развоја дигиталне технологије и изазове које она носи, Европска комисија је у новембру 1998. године предложила доношење директиве чија би сврха била уређење услуга информационог друштва. Директива (ЕЗ) бр. 2000/31 о неким правним аспектима услуга информационог друштва, посебно електронске трговине у оквиру унутрашњег тржишта, донета је 8. јуна 2000. године. Одељак IV Директиве посвећен је одговорности пружалаца услуга посредовања. Исти предвиђа услове које мора испуњавати пружалац услуге, тј. интернет посредник, да би могао да ужива имунитет, односно искључење одговорности (тзв. режим *сигурних лука*). Законодавни оквир Републике Србије у овој области у потпуности је усклађен са правом ЕУ.

Кључне речи: Пружалац услуга посредовања на интернету, одговорност, електронска трговина, режим „сигурних лука”, права интелектуалне својине.

¹ Институт за упоредно право, Београд. E-mail: ceranicj@gmail.com.

1) СВРХА

Развој дигиталне технологије крајем 20. века допринео је убрзању протока информација, пре свега захваљујући глобалној рачунарској мрежи – интернету. Најразличитији садржаји постали су путем интернета глобално доступни. Интернет је довео у питање класичан концепт заштите интелектуалних добара заснован на систему национално територијално ограничених права. Свака радња која се предузима на интернету аутоматски пробија националне границе, тј. има глобално дејство. Сходно томе, остваривање и заштита права од стране титулара отежана је у погледу свих права интелектуалне својине.² Интернет је, између осталог, средство комуникације. У процес комуникације на интернету укључен је велики број субјеката, који се за потребе овог рада могу поделити на пружаоце услуга посредовања на интернету, кориснике интернета и титуларе права интелектуалне својине.

Пружаоци услуга посредовања на интернету (интернет посредници, интернет провајдери, онлајн пружаоци услуга) баве се посредовањем на интернету у оквиру своје делатности. Услуга коју они обезбеђују по правилу је комерцијална, те је њихов интерес у интернет комуникацији брз и интензиван проток информација између клијената (корисника). Услуге пак могу да буду различитог садржаја, а најчешће се деле у три групе, и то: 1) обично посредовање (*mere conduit*); 2) посредовање уз чување података (*caching*) и, 3) посредовање у складиштењу података на интернету на неограничено време (*hosting*).³ На интернету најчешће долази до повреде права жига и ауторског и сродних права. Пружаоци услуга посредовања на интернету нису нужно непосредно повезани са повредом права интелектуалне својине. Када то јесте случај, они свакако одговарају по општим правилима о одговорности за неовлашћено коришћење туђих права интелектуалне својине. Проблем се, међутим, јавља у претежним случајевима када је интернет посредник својом услугом омогућио повреду неког права интелектуалне својине на интернету. Интернет посредници продају корисницима приступ и простор на интернет серверима како би они могли да понуде своју робу и услуге на интернету. Дакле, интернет посредници практично омогућавају постављање недозвољеног садржаја и његово дељење на интернету, што их чини учесницима у овом процесу, те пружа основ за њихову посредну одговорност.

Сваки акт повреде права укључује постојање штетника и лица чија су права повређена (оштећеног). Ово опште правило није другачије ни у случају повреде права интелектуалне својине на интернету. Међутим, пренос комуникације и садржаја на интернету врши се увек уз помоћ пружаоца услуга

² Јелена Ђеранић Перишић, *Одговорност интернет посредника за повреду жига*, Институт за упоредно право, Београд, 2020, стр. 10.

³ *Ibid.*, стр. 15.

посредовања на интернету (интернет посредника). Стога повреда права на интернету не може настати без нехотичног или намерног учешћа интернет посредника као субјеката који омогућавају комуникацију и проток садржаја, а самим тиме и настанак повреде. Дакле, неопходно је нормативно уредити одговорност интернет посредника за повреде права на интернету. Како интернет посредници својом услугом омогућавају постављање и проток недозвољеног садржаја и његово дељење међу корисницима, њихова одговорност је по правилу посредна (подељена, одговорност за другог). Утврђивање посредне одговорности се, према општим правилима одговорности, заснива на питању савесности, односно питању – да ли је пружалац услуге посредовања на интернету знао или морао да зна да се путем његове услуге повређује право?⁴ Суштина посредне одговорности лежи у томе да се тужени сматра одговорним за повреду коју је проузроковало погрешно понашање треће стране. Према томе, одговорност је деривативне природе.⁵

С обзиром на динамику развоја дигиталне технологије, изазове и проблеме које то може да проузрокује, између осталог и у области електронске трговине, Европска комисија је у новембру 1998. године предложила да се донесе директива чија би сврха била уређење услуга информационог друштва.

2) МЕРЕ ЕУ

Директива (ЕЗ) бр. 2000/31 о неким правним аспектима услуга информационог друштва, посебно електронске трговине у оквиру унутрашњег тржишта донета је 8. јуна 2000. (даље: Директива о електронској трговини).⁶ Након тога, 2001. године донета је и Директива (ЕЗ) бр. 2001/29 о хармонизацији одређених аспеката ауторског и сродних права у информационом друштву,⁷ која у погледу одговорности пружалаца услуга на

⁴ Андреа Радоњанин, „Примена правила одговорности хост провајдера: искуство носиоца права из Србије”, у: Душан Поповић (ур.), *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 168.

⁵ Greame B. Dinwoodie, “A Comparative Analysis of the Secondary Liability of Online Service Providers”, in: Graeme B. Dinwoodie (Ed.), *Secondary Liability of Internet Service Providers*, Springer, 2017, p. 4.

⁶ “Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (‘Directive on electronic commerce’)”, *Official Journal of the European Union*, L 178, 17.7.2000.

⁷ “Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society”, *Official Journal of the European Union*, L 167, 22.6.2001, pp. 10–19.

интернету упућује на Директиву о електронској трговини. Директива о ауторском праву у информационом друштву измењена је и допуњена Директивом (ЕУ) бр. 2019/790 од 17. априла 2019. године, о ауторском и сродним правима на Јединственом дигиталном тржишту којом се мењају и допуњују Директива (ЕЗ) бр. 96/9 и Директива (ЕЗ) бр. 2001/29.⁸

3) САДРЖАЈ

Директива о неким правним аспектима услуга информационог друштва, посебно електронске трговине у оквиру унутрашњег тржишта посвећује неколико одредби одговорности пружалаца услуга посредовања на интернету, прецизније прописује у којим ситуацијама може доћи до искључења одговорности интернет посредника у случају повреде неког од права интелектуалне својине на интернету. Реч је о одредбама о тзв. режиму *сигурних лука*. У погледу искључења одговорности пружалаца услуга посредовања на интернету, Европска унија се определила за тзв. *хоризонтални приступ*. Под тиме се подразумева успостављање режима „сигурних лука” тако да је њиме обухваћено искључење одговорности интернет посредника за постављање било које врсте незаконитог садржаја од стране корисника, без обзира на то да ли радње трећих лица доводе до повреде ауторског права, права жига, клеветања, нелојалне конкуренције, говора мржње или постављања било које друге врсте недозвољеног материјала. Европски законодавац је овакав приступ образлагао тиме што пружалац услуга спроводи исту техничку радњу – било да се бави услугом обичног посредовања, *catching* или *hosting* услугом у вези са садржајем треће стране – независно од врсте садржаја која је у питању. Пошто посредник изводи исту техничку радњу и потпуно је неутралан и пасиван у односу на садржај, Европска унија сматрала је најприкладнијим да се успостави једнообразан скуп правила за повреде различитих права. Иначе, овакво опредељење европског законодавца било је предмет оштрих критика дела научне и стручне јавности, која се позивала на право Сједињених Америчких Држава. У праву САД одговорност интернет посредника за радње трећих лица, корисника њихових услуга, подлеже потпуно различитим критеријумима, у зависности од тога да ли одговорност проистиче из повреде ауторског права, права жига или неког другог права.⁹ Још током

⁸ “Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance)”, *Official Journal of the European Union*, L 130, 17.5.2019, pp. 92–125.

⁹ Одговорност интернет посредника за повреде ауторског права регулисана је Законом о ауторском праву у дигиталном миленијуму из 1998. године (*Digital Milenium Copyright*

припремне фазе рада на Директиви о електронској трговини, одлучено је да ће питање одговорности интернет посредника бити уређено на тзв. хоризонталан начин. Према томе, приликом расправе о тексту Директиве о ауторском праву уопште се није разматрало питање одговорности пружалаца услуга посредовања на интернету.

Директива (ЕЗ) бр. 2001/29 о ауторском праву у информационом друштву¹⁰ не садржи одредбе о одговорности интернет посредника, већ упућује на Директиву о електронској трговини. На основу тачке 16 Преамбуле директиве о ауторском праву, одговорност за активности у електронском окружењу не односи се само на ауторско право и сродна права, већ и на остале области као што су клеветање, преварно оглашавање или повреда жига, и успостављена је хоризонтално у Директиви о електронској трговини, која појашњава и хармонизује различита правна питања у вези са услугама информационог друштва, укључујући и електронску трговину. Директива о ауторском праву у информационом друштву измењена је и допуњена Директивом (ЕУ) бр. 2019/790 од 17. априла 2019. о ауторском и сродним правима на Јединственом дигиталном тржишту, којом се мењају и допуњају Директива (ЕЗ) бр. 96/9 и Директива (ЕЗ) бр. 2001/29.¹¹ Овом директивом предвиђено је да државе чланице ЕУ имају рок од две године да одредбе нове директиве имплементирају у своја национална законодавства. Занимљиво је да нова Директива о ауторском и сродним правима на Јединственом дигиталном тржишту, за разлику од претходне, предвиђа одређене случајеве у којима се неће примењивати одредбе о „сигурним лукама” из члана 14, став 1 Директиве о електронској трговини.¹² Међутим, већ следећа тачка ове нове Директиве прописује да се на све остале случајеве, који нису изричито поменути у претходној тачки, примењује члан 14, став 1 Директиве о електронској трговини.¹³ Дакле, и даље се генерално примењује хоризонтални приступ у погледу режима „сигурних лука”, тј. искључења одговорности

Acta – DMCA). Питање одговорности пружалаца услуга у свим осталим областима регулисано је Законом о пристојности у комуникацијама из 1996. године (*Communications Decency Act – CDA*). Miquel Peguera, “The DMCA Safe Harbours and Their European Counterparts: A Comparative Analysis of Some Common Problems”, *Columbia Journal of Law and the Art*, 32/2009, pp. 481–512.

¹⁰ “Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society”, op. cit.

¹¹ “Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC”, op. cit.

¹² Чл. 17, ст. 3, тач. 1 Директиве 2019/790.

¹³ Чл. 17, ст. 3, тач. 2 Директива 2019/790.

интернет посредника за повреде које учине трећа лица, предвиђен Директивом о електронској трговини. Одељак IV Директиве о електронској трговини, посвећен одговорности пружалаца услуга посредовања, предвиђа услове које мора испуњавати пружалац услуге, тј. интернет посредник, да би могао да ужива имунитет, тј. искључење одговорности (режим „сигурних лука“). Обим уздржавања који искључује одговорност зависи од врсте услуге, другим речима Директива о електронској трговини предвиђа различите услове за пружаоце услуга обичног посредовања (чл. 12), пружаоце *caching* услуга (чл. 13) и пружаоце *hosting* услуга (чл. 14).

Пружалац услуге обичног посредовања

Према Директиви о електронској трговини када се пружена услуга информационог друштва састоји од преноса комуникационом мрежом информација добијених од примаоца услуге, или подразумева омогућавање приступа комуникационој мрежи, државе чланице морају осигурати да пружалац услуге није одговоран за информације које се преносе, под условом да: не иницира пренос, не бира пријемник преноса и не бира и не мења информације садржане у преносу.¹⁴ Активности преноса и осигурања приступа из става 1 укључују аутоматско, привремено и пролазно похрањивање преношених информација ако оно служи искључиво за остварење преноса у комуникационој мрежи и под условом да се те информације не похрањују за било који период дужи него што је разумно потребно за пренос.¹⁵ Ова одредба Директиве свакако не утиче на могућност суда или органа управе да, у складу са правним системом државе чланице, од пружаоца услуга захтева окончање или спречавање повреде.¹⁶ Према томе, на основу члана 12 Директиве о електронској трговини може се закључити да уколико се услуге интернет посредника посматрају из аспекта њиховог доприноса у размени података, обично посредовање (*mere conduit*) не имплицира одговорност. У ову групу интернет услуга спада омогућавање приступа интернету и повезивање корисника, односно привремено чување података ради његовог даљег преноса. Међутим, у случају да интернет посредник, поред тога што посредује, на било који начин учествује и у размени података (иницирањем, избором садржаја или његовом изменом), такође се може позивати на одговорност.¹⁷

¹⁴ Чл. 12, ст. 1 Директиве 2000/31.

¹⁵ Чл. 12, ст. 2 Директиве 2000/31.

¹⁶ Чл. 12, ст. 3 Директиве 2000/31.

¹⁷ Сања Радовановић, „Грађанскоправна одговорност интернет посредника за повреду ауторског права – упоредноправни аспект”, у: Душан Поповић (ур.), *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 91.

Пружалац *caching* услуга

Директива о електронској трговини прописује да, ако се пружена услуга информационог друштва састоји од преноса информација комуникационом мрежом коју је дао корисник услуге, државе чланице морају осигурати да пружалац услуге није одговоран за аутоматско, привремено и пролазно похрањивање информација, извршено искључиво у сврху учинковитијег даљег преноса информација другим корисницима услуге на њихов захтев, под условом: да пружалац не мења информације; да пружалац поштује услове приступа информацијама; да пружалац поштује правила у вези са ажурирањем информација која су прописана на општепризнат и коришћен начин у индустрији; да се пружалац не уплиће у законито коришћење технологије, која је општепризната и коришћена у индустрији, с циљем добијања података о коришћењу информација и, да пружалац хитно делује приликом уклањања информација или онемогућавања приступа информацијама које је похранио одмах по сазнању да су информације у почетном извору преноса уклоњене са мреже или им је онемогућен приступ, или да је суд или управни орган издао налог за такво уклањање или онемогућавање.¹⁸ Овај члан не утиче на могућност да суд или управни орган, у складу са правним системом државе чланице, од пружаоца услуга захтева окончање или спречавање повреде.¹⁹ Укратко, за разлику од обичних посредника, Директива о електронској трговини предвиђа да *caching* провајдери имају одређена овлашћења у погледу преноса садржаја који се привремено чува у њиховој меморији.²⁰

Пружалац *hosting* услуга

У погледу услуге хостинга Директива о електронској трговини прописује да када се пружена услуга информационог друштва састоји од похрањивања информација добијених од корисника услуге, државе чланице морају осигурати да пружалац услуге није одговоран за информације похрањене на захтев корисника услуге, под условом да пружалац: 1) нема стварно знање о незаконитој активности или информацији, и у погледу захтева за накнаду штете не зна за чињенице или околности из којих би незаконите радње или информације биле очигледне или, 2) пошто је сазнао или постао свестан постојања незаконите активности или информације, хитно реагује како би

¹⁸ Чл. 13, ст. 1 Директиве 2000/31.

¹⁹ Чл. 13, ст. 2 Директиве 2000/31.

²⁰ Сања Радовановић, „Грађанскоправна одговорност интернет посредника за повреду ауторског права – упоредноправни аспект”, *op. cit.*, стр. 92–93.

уклонио или онемогућио приступ информацијама.²¹ Став 1 се не примењује када прималац услуге делује под надлежношћу или контролом пружаоца услуге.²² Наравно, ова одредба Директиве оставља могућност да суд или управни орган, у складу са правним системом државе чланице ЕУ, од пружаоца услуге захтева окончање или спречавање повреде, и не утиче на могућност да држава чланица утврди поступке којима се уређује уклањање или онемогућавање приступа информацијама.²³ Дакле, на основу Директиве о електронској трговини, ограничење одговорности условљено је чињеницом: а) да провајдер није знао или није имао основа да зна за незакониту радњу или информацију, и у погледу захтева за накнаду штете није знао за чињенице или околности из којих су незаконите радње или информације биле очигледне; или б) да је провајдер, након што је сазнао или постао свестан незаконите радње или информације, реаговао хитно како би уклонио или онемогућио приступ информацији.²⁴ Према томе, Директива о електронској трговини предвиђа искључење и грађанскоправне и кривичноправне одговорности пружаоца услуге посредовања на интернету. Ограничења одговорности предвиђена Директивом успостављена су на хоризонталан начин, што значи да покривају одговорност, и грађанску и кривичну, за све врсте незаконитих радњи које су иницирале треће стране.²⁵ Директива прописује два различита захтева када је реч о степену знања – један који се примењује на тужбе за кривичну одговорност, а други на тужбе за накнаду штете.²⁶ С једне стране, што се тиче грађанскоправне одговорности, пружалац услуге биће ослобођен од одговорности за накнаду штете под условом да није знао или није имао основа да зна за незакониту радњу или информацију, и да није имао свест о чињеницама или околностима које говоре о томе да је незаконита радња или информација била очигледна.²⁷ С друге стране, у погледу кривичноправне одговорности, језичким тумачењем одредбе Директиве, произилази да чак и у оним случајевима када пружалац услуге има одређени степен свести, другим речима ако је познавао чињенице или околности из којих су незаконите радње или информације биле

²¹ Чл. 14, ст. 1 Директиве 2000/31.

²² Чл. 14, ст. 2 Директиве 2000/31.

²³ Чл. 14, ст. 3 Директиве 2000/31.

²⁴ Јелена Ђеранић Перишић, *Одговорност интернет посредника за повреду жига*, op. cit., стр. 88.

²⁵ "Commission first Report on the application of Directive 2003/31/EC", 12 COM (2003) 702 final (November 21, 2003).

²⁶ Miquel Peguera, "The DMCA Safe Harbours and Their European Counterparts: A Comparative Analysis of Some Common Problems", op. cit., p. 488.

²⁷ Чл. 14, ст. 1, тач. а Директиве 2000/31.

очигледне, режим „сигурних лука“ ће га и даље штитити од кривичне одговорности, и то све док му, условно речено, недостаје стварно знање. Према томе, дисквалификација из режима „сигурних лука“ у погледу грађанске одговорности ипак је много једноставнија у односу на кривичну одговорност. У сваком случају, пружалац услуге и даље ће уживати имунитет, тј. искључење одговорности које му омогућавају одредбе о „сигурним лукама“ уколико хитно уклони информацију пошто је за њу сазнао или је ње постао свестан.²⁸ Полазећи од општег принципа да се пружаоци услуга посредовања на интернету у овој врсти комуникације морају држати пасивно, обим уздржавања који искључује одговорност зависи од врсте интернет услуге. Тако, од обичних посредника у комуникацији, захтева се апсолутно суздржавање од мешања у комуникацију између корисника. У том смислу, чак и минимално одступање од овог захтева води ка њиховој одговорности због недозвољеног коришћења заштићеног садржаја. Пружаоци *caching* услуга имају одређена овлашћења у погледу преноса садржаја који се привремено чува у њиховој меморији. Услуге које обезбеђују *hosting* провајдери подразумевају донекле активну улогу, будући да они могу да врше одабир и измену сачуваних података, али и да их пласирају одређеним адресатима.²⁹ Иако су државе чланице ЕУ готово дословно транспоновале одредбе Директиве о електронској трговини у своја национална законодавства, њихова неуједначена интерпретација у судској пракси ових земаља указује на мањкавости решења у вези са одговорношћу пружалаца услуга посредовања на интернету.³⁰ Неуједначеној судској пракси свакако доприноси чињеница да Директива о електронској трговини не појашњава шта то доводи до „знања“ или „свести о чињеницама или околностима“ из којих су незаконите радње или информације очигледне. Приликом оцене тога да ли је постојала свест о повреди, односно да ли је пружалац услуге посредовања на интернету знао или морао да зна за повреду насталу захваљујући услузи коју пружа, узимају се у обзир различита мерила. Да ли је интернет посредник сазнао за повреду и на који начин (формално или неформално)? Да ли се то сазнање односи на конкретан неовлашћени садржај? Које су околности из којих је он могао да црпи знање о недозвољеном коришћењу? Питање у вези са околностима из којих је

²⁸ Јелена Ђеранић, „Специфичности режима одговорности интернет посредника за повреду жига у праву САД и ЕУ“, у: Душан Поповић (ур.), *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018, стр. 49.

²⁹ Сања Радовановић, „Грађанскоправна одговорност интернет посредника за повреду ауторског права – упоредноправни аспект“, *op. cit.*, стр. 92–93.

³⁰ Јелена Ђеранић Перишић, *Одговорност интернет посредника за повреду жига*, *op. cit.*, стр. 89.

пружалац услуге посредовања на интернету могао да црпи знање о недозвољеном коришћењу у пракси је најспорније због чињенице да ови пружаоци немају обавезу надзора над интернет саобраћајем који се одвија у оквиру пружене услуге,³¹ осим уколико таква обавеза не произилази из одлуке суда или органа управе за конкретан случај.³² Међутим, интересантно је да је управо судска пракса у појединим одлукама, на посредан начин, подигла ову обавезу на општи ниво.³³

4) ДАТУМ СТУПАЊА НА СНАГУ

Директива (ЕЗ) бр. 2000/31 о неким правним аспектима услуга информационог друштва, посебно електронске трговине у оквиру унутрашњег тржишта, донета је 8. јуна 2000. године. Ова директива ступила је на снагу 17. јула 2000, а државе чланице ЕУ имале су рок од три године, тачније до 17. јула 2003. да унесу (имплементирају) циљеве предвиђене овом директивом у национално законодавство.

5) ИЗВОРИ

Ђеранић, Јелена, „Специфичности режима одговорности интернет посредника за повреду жига у праву САД и ЕУ”, у: Душан Поповић (ур.), *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2018.

Ђеранић Перишић, Јелена, *Одговорност интернет посредника за повреду жига*, Институт за упоредно право, Београд, 2020.

“Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending

³¹ Чл. 15, ст. 1 Директиве 2000/31: „Државе чланице не могу увести општу обавезу за пружаоце услуга да при пружању услуга из чланова 12, 13 и 14 прате информације које преносе или похрањују нити општу обавезу да активно траже чињенице или околности које би указивале на противзаконите активности”.

³² Чл. 15, ст. 2 Директиве 2000/31: „Државе чланице могу утврдити обавезе за пружаоце услуга информационог друштва да одмах обавесте надлежне органе јавне власти о наводним противзаконитим активностима или информацијама које предузимају односно пружају примаоци њихове услуге, или обавезу да надлежним органима на њихов захтев доставе информације које омогућавају идентификацију корисника њихових услуга с којима имају споразуме о похрањивању информација”.

³³ Сања Радовановић, „Грађанскоправна одговорност интернет посредника за повреду ауторског права – упоредноправни аспект”, *op. cit.*, стр. 92–93.

- Directives 96/9/EC and 2001/29/EC (Text with EEA relevance)", *Official Journal of the European Union*, L 130, 17.5.2019.
- "Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce')", *Official Journal of the European Union*, L 178, 17.7.2000.
- "Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society", *Official Journal of the European Union*, L 167, 22.6.2001.
- Dinwoodie, Graeme, B., "A Comparative Analysis of the Secondary Liability of Online Service Providers", in: Graeme B. Dinwoodie (Ed.), *Secondary Liability of Internet Service Providers*, Springer, 2017.
- Peguera, Miquel, "The DMCA Safe Harbours and Their European Counterparts: A Comparative Analysis of Some Common Problems", *Columbia Journal of Law and the Art*, 32/2009.
- Радовановић, Сања, „Грађанскоправна одговорност интернет посредника за повреду ауторског права – упоредноправни аспект”, у: Душан Поповић (ур.), *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015.
- Радоњанин, Андреа, „Примена правила одговорности хост провајдера: искуство носиоца права из Србије”, у: Душан Поповић (ур.), *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015.
- Рељановић, Марио, „Одговорност хостинг провајдера за повреде права интелектуалне својине у праву Србије и суседних држава”, у: Душан Поповић (ур.), *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2016.
- Рељановић, Марио, „Одговорност хостинг провајдера за повреду жига – правни оквир и пракса у Републици Србији”, у: Душан Поповић (ур.) *Интелектуална својина и интернет*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2017.
- „Закон о електронској трговини”, *Службени гласник*, бр. 4/2009, 95/2013 и 52/2019.